

CÉHES VÁROSVÉDELEM NAGYSZEBENBEN A XV–XVI. SZÁZADBAN

Városvédelem Nagyszebenben

Nagyszebennek a késő középkor idejére Szebenzék központjaként meghatározó politikai, gazdasági szerepe volt, a távolsági kereskedelemben betöltött funkciója mellett kézműipara is a települést gazdagította. A virágzó várost azonban egyre inkább fenyegették az Oszmán Birodalom katonáinak betörései. 1442. március 25-én a város mellett kellett Hunyadi Jánosnak megállítania Mezid bég seregét. Feltehetőleg ebben az időben került sor a nagyszebeni városfal nagymértékű megerősítésére, ezért a helyi céhekre is új kötelesség hárult: részt kellett vállalniuk a tornyok felszerelésében és védelmében.¹ Ebben az időszakban más erdélyi városok forrásait vizsgálva is tapasztalható ez a tendencia: Kolozsváron,² Segesváron, Medgyesen és Brassóban.³ A XV. században a várost kiterjedt, koncentrikus védőfallal látták el, melyet tornyokkal erősítettek meg. A védelmi infrastruktúra fejlesztése és bővítése a XVI. században is folytatódott, egészen a XVII. századig. Nagyszeben védműveiről percíz kép alkotható, hiszen a XVI. században több esetben is megörökítették írott forrásokban. A szász Georg Reichersdorffer ekként számolt be városáról: „...kettős védőfallal erősítették meg, valamint körben mély árkokkal és mindenféle hatalmas mesterséges tavakkal kerítették, ezenkívül remekbe készült építményekkel, megfelelő sorrendben közbeiktatott tornyokkal és bástyákkal készítették és ékesítették...”⁴ Nem sokkal később hasonló szempontokat emelt ki a János Zsigmond testörkapitányként itt járt itáliai Giovanandrea Gromo is, ugyanakkor a védelmi rendszer fejlődése kiviláglik híradásából: „Ezek a falak nagyok és magasak a sarkantyús bástyáikkal és a régies fedett folyosóival, és a tavakra néznek. Innen nem is lehet akármilyen módon megtámadni, csak a sarkon túl, ahová a nagy tudású Castaldo két igen fontos és

¹ Köszönettel tartozom Draskóczy Istvánnak, Veszprémy Lászlónak, B. Szabó Jánosnak és Érszegi Gézának észrevételeikért.

A XV. századi végén a céhek által felszerelt tornyokról értesülünk: Szabók-tornya, Börművesek-tornya, Kőművesek-tornya, Cipészek-tornya, Szijgyártók-tornya, Kesztyűsök-tornya, Ácsok-tornya, Íjkészítők-tornya, Esztergályosok-tornya, Csizmiadiák-tornya, Szűcsök-tornya, Kádárok-tornya, Gyapjútakácsok-tornya, Kovácsok-tornya, Aranyművesek-tornya, Takácsok-tornya, Kalaposok-tornya, Mészárosok-tornya, Téglavetők-tornya. *Reissenberger* 1899. 320–322. o. A Bognárok tornya(i)t az 1508-as inventárium említi meg. Szebenhez hasonlóan Besztercén is a várost övező tornyokat a céhekről nevezték el. *Dahinten* 1988. 321–323. o. A város már a XV. század elején jelentős védművekkel rendelkezett. Ezt építették tovább ebben a században. *Entz* 1996. 88. o., 178. o.; *Göllner* 1979. 173–175. o. A védművek XVI. századi továbbépítéséről: *P. Kovács* 2015. 13. o.

² *Szádeczky* 1913. 42. o. Erdély a XV. században több ízben is török dúlás alatt állt. *Göllner* 1979. 101–110. o. Hunyadi Mezid bég erői felett aratott sikerei után néhány évtizeddel, 1474. február 8-án a törökök újra betörték az országba és felgyújtották Nagyváradot. 1479. október 13-án a magyar sereg a kenyérmezei ütközetben verte vissza a nagy létszámú portyázó oszmán hadat.

³ *Veress* 1929. 18. o.; *Göllner* 1979. 173–174. o.

⁴ „...duplici muro munita, et fossis admodum profundis, cricumquaque piscinis lacuanaribusque non paucis spatiose diffusis praecicta est, magnificis deinde aedificiorum structuris, turribus, et propugnaculis suo oridine et serie intersertis, culta et ornata est...” *Reicherstorffer* 1994. 30–32. o. Ford. *Szabadi István*.

modern kő mellvédet építtetett és rakatott ugyanilyet, csak nagyobb költséggel és szak-szerűbbet a föld felőli oldalra, mely nyugatra néz.⁵

A település védelmének szervezeti egységét a tornyok és kapuk jelentették, továbbá a fizikai védelmen túl ezek köré szerveződött a fegyverek raktározása, a céhek védelmi feladatai és a kapuórség megszervezése. A XVI. századtól a szász városok megszervezték önálló városfelügyelő rendszerüket is (Nachbarschaft⁶), amely félkatonai szervezetként értelmezhető, melynek alapegységeit az egymáshoz közel élő lakosok tíz-tízfős társaságai alkották.⁷ A város ellátta a vásárok biztosítását, megszervezte a kapuk őrzését (Thorhutwachen). A védművek és fegyverek nemcsak a polgárok személy- és vagyonbiztonságát jelentették, hanem egyúttal a település gazdasági erejét is mutathatták. Ennek megnyilvánulási formái a városi hadiszemlék (Musterung⁸) és felvonulások, s a céllövő versenyek voltak. A céhek városvédelmi szerepvállásának más okai is lehetnek: a közösség nem függött olyan idegen katonai tényezőktől, mint a zsoldosság, vagy a nemesség hadi ereje.⁹ Katonai szerepvállalásukról esetenként szabályzatuk is tanúskodott: 1494-ben az aranyműves céh statútumban rendelkezett az általa felügyelt tornyok puskaporral és puskával való ellátásáról,¹⁰ 1514-ben a kovács céh megszabta tagjai számára egy puská adását a testületbe való belépéskor, valamint a mester leányának házasítása esetén.¹¹ Bár Nagyszeben biztosítását nagyrészt valóban az iparos céhek végezték, több esetben maradtak nyomai évi zsoldot kapó katonák alkalmazásának is.¹²

A városi céhek fegyverjegyzékei a XV–XVI. században

A város hatékony önvédelméhez a rendszeresen karbantartott tornyok és falak mellett megfelelő számú fegyverre volt szükség, melyeket pontosan vezetett inventáriumokban tartottak számon. A város elöljárói és polgárai számára az esetleges katonai fenyegetettség miatt a fegyverkészlet számának és állagának ismerete feltétlen szükséges volt. Az első ismert kútfő a szabó céh 1478-ban írott inventárium, melyet három évvel később megújítottak.¹³ Ezt követi az 1492. évi fegyverjegyzék, amit a következő évben kiegészít-

⁵ Gromo 2000. 50. o. Ford. *Tima Renáta*.

⁶ Müller – Gündisch 1985. 118–119. o.

⁷ Zimmermann 1885. 20. o.

⁸ Ilyen hadiszemlékről Brassóból maradt fenn okirat, a városvezetés 1507-ben előírta a polgárság számára, hogy évente tartson fegyveres mustrát. *Schlözer* 1795. 81–82. o. Párhuzamként szolgálhatnak a XVI. századból a soproni és besztercebányai mustrák. Lásd: *Mollay* 1983. 13–43. o., valamint *Graus* 2004. 54. o.

⁹ *Bruckner* 1911. 150. o. Bruckner a felvidéki városok önálló úton szerveződő militáns funkciói mögött a városi polgárság és a nemesség ellentétjét fogalmazza meg. Érdeemes megjegyezni, hogy Nagyszebenből még a török fenyegetés időszaka előltről van szórványos információ arra, hogy a város fegyverkezett. *Rechnungen*, 1880. 1–2. o.

¹⁰ *Vlaicu, et alii* 2003. 213–217. o.

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (MNL OL DF) 246 220., valamint Arhivele Naționale ale României, Sibiu Colectia de documente ale breslelor I. Documente de breaslă Nr. 33. Megjegyzésre érdemes, hogy a céhszabályozás kimaradt a *Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt* második kötetéből, ugyanakkor korábban román nyelvű átírata készült, ám benne több esetben pontatlanságok és hibás részek találhatók: a puskák említésére vonatkozóan Ioan Marian Țiplic fordítása nem tartalmaz tűzfegyvereket. *Țiplic* 1997. 261. o. Az eredeti oklevél átírásában és a román fordítás összeállításában köszönettel tartozom Simon Zsoltnak.

¹² *Simon* 2017. 1–2. o.

¹³ *Reissenberger* 1899. 325. o.

tettek. Utóbbi két dokumentum vélhetőleg egy kéztől származik, egy egységként kezelhető,¹⁴ a különböző céhek által fenntartott tornyokban tárolt fegyvereket veszik számba. A felsorolt céheknél csupán három esetben van átfedés, ezeknél az 1493-as inventárium vagy eltérő darabszámokat ír le, vagy többletinformációkat közöl, vagy pedig pontosít. A forráscsoport a harmadik tagja, egyszersmind bővítése a bognár céh tornaiban (Thuren der Wagner Czech) található hadiszerek összeírása 1508-ból,¹⁵ ugyanis az 1492–1493-as inventárium nem említi meg, hogy a bognár céh tornyokat tartott volna fenn. A XVI. századból négy további leltár ismert: az 1560. évi, az 1567. évi, az 1575. évi, valamint egy keltezetlen irat, amely feltehetően a század második feléből való.¹⁶ Ezek alapján betekintés nyerhető a város polgári védelmének eszközeiről, mértékéről és fegyverei technikai fejlődéséről abban az időszakban, amikor robbanásszerűen fejlődött a hadviselés.

A leltárak egyéb szempontok szerint is vizsgálhatók, ugyanis ezek közül a XVI. század második felére datált jegyzék a harci eszközökön túl a különböző céhek által kiállított legénység számát is tartalmazza. Számos céhnek ekkor jelentős katonai ereje volt, a legnagyobb állománnyal rendelkezők több tucat embert tudtak kiállítani. Ezek közül a szücs céh emelkedett ki, amely 98 főt számolt,¹⁷ míg a városi céhek által kiállítható legénység összlétszáma 616 fő volt. Az inventáriumok a városi számadásokkal kiegészítve további információkat tartalmaznak a fegyverek tárolásáról is, melyek színhelyeül elsődlegesen a tornyok szolgáltak. 1486-ban a város már egy fegyverraktárral (Bwxenhaws) is rendelkezett, mely az Erzsébet kapu közelében állt.¹⁸ Az 1560. évi inventárium szerint ennek a rendszernek a részét képezte a városháza is (Radthaus).¹⁹ A város a fegyvereket szekereken szállította, ennek bizonyítéka egy számadás részlete, ami vasalt ágyúszekér felújításáról tudósít.²⁰

A nagyszebeni céhek inventáriumaiából ismert számszerjak, kézi ljak és tartozékaik

A falak védelméhez a legcélszerűbb harci eszközök a távolra ható fegyverek voltak. Hasonlóan, mint a pozsonyi, a soproni és az eperjesi polgárok által birtokolt fegyverek esetében,²¹ Nagyszebenben is a feltűnő ezek kiemelkedő aránya a védőfegyverekhez képest. A legkorábbi fegyveremlétek is ebbe a csoportba tartoznak, ugyanis a város kiadásait tartalmazó iratokban elsőként számszerjakhoz tartozó nyilak tegezei,²² valamint egy számszerj és egy puska jelenik meg, már a XIV. század második felében.²³ A távolra ható fegyvereken belül két fő csoport különböztethető meg: a késő középkorban

¹⁴ MNL OL DF 245 162.; 245 190.

¹⁵ *Vlaicu, et alii* 2003. 245–246. o. Az inventáriumok korábbi kiadása: *Reissenberger* 1899. 361–363. o. és 325–326. o.

¹⁶ *Vlaicu, et alii* 2003. 444–449. o.

¹⁷ *Reissenberger* 1899. 369. o.

¹⁸ *Rechnungen*, 122. o.

¹⁹ A városi védelem igazgatásához tartozhatott a praetorium épülete is, mely a XVI. század elején jelenik meg a kútfőkben. *Rechnungen*, 349., 354. o. Ez a latin kifejezés feltehetően a városházára utal. *Bartal* 1901. 519. o.

²⁰ *Rechnungen*, 253. o.

²¹ *Szende* 2004. 208. o.

²² A városi számlajegyzék tartalmazza az alábbi megrendelést: „Item duo pharetra ad ballistas emerunt pro uno flor.” *Rechnungen*, 1. o.

²³ Az előbbihez hasonlóan szintén a város kiadásainak összeírásaiban tűnnek fel. *Rechnungen*, 2. o.

egyre nagyobb teret nyerő tűzfegyvereket, illetve a számszeríjakat és kézi íjakat (hideg löfegyverek).

Az íjnak tekintélyes múltja volt a Magyar Királyságban, mely hosszú évszázadokra nyúlt vissza, és szerves része volt a magyarság harci kultúrájának. A magyarok mellett a székelyek, a kunok és a besenyők is mesterei voltak az íjhasználatnak.²⁴ Mindazonáltal kézi íjakkal a térségben lakó más népek is érintkeztek. Az 1200 körüli Névtelen, P. mester művének 25. fejezetében a szlávok és a vlachok íjhasználatáról számol be: „A vidéket a földkerekség leggyengébb népei lakják: vlachok és szlávok, ugyanis egész fegyverzetük íjből és nyilakból áll...”²⁵ Bár elképzelhető, hogy a szerző az íj és a nyíl említését ebben az esetben stilisztikai célból alkalmazta, az említett népek gyenge harcértékére utalván,²⁶ valójában hihető, hogy a magyarsággal együtt élő népek is gyakorolták az íjhasználatot. Ezzel szemben a számszeríjak hazai megjelenése rövidebb időre tekint vissza. Bár a számszeríj már Anonymus korában ismert lehetett a királyi udvarban,²⁷ elterjedése a XIII. század második felére tehető. Ennél korábban narratív forrásaink elsősorban idegenek kezében tesznek említést erről a fegyverről (akár szembeállítva a magyarok által használt kézi íjjal),²⁸ vagy pedig várak és falak védelme kapcsán írnak erről – az egyébként erre a célra tökéletesen alkalmas – fegyverről.²⁹

A szebeni iparos közösségek számszeríjak gyűjtésére vonatkozó egyik első szórványadata a városi számadáskönyvben, a szabó céh iratai között található. Az 1478. évben ez a céh 11 számszeríjat (ballista) birtokolt, amely a teljes fegyverállomány 17,44%-át jelentette, majd három évvel később egy új darabbal (armbrust³⁰) bővítette arzenálját.³¹ Szembetűnő a számszeríjak jelentős aránya az (egyesített) 1492–93. és az 1508. évi inventárium esetében is, ahol a kézfegyverek egyötödét tette ki.³² A három kútfő számszeríjakra vonatkozó adatait összesítve tekintélyes eredmény mutatkozik: egyedül a számszeríjkból 96 darabot birtokoltak a nagyszébeni céhek.³³ Ennek oka a fegyvertípus használatában keresendő: ezzel az eszközzel viszonylag pontos lövések adhatók le,

²⁴ *Veszprém* 2008. 144. o. A számszeríjról szóló fejezet lényegében megegyezik a szerző egy korábbi tanulmányával. *Veszprém* 1993. 9–17. o.

²⁵ *Veszprém* 2008. 141. o.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ *Veszprém* 2008. 144. o.

²⁹ Uo.

³⁰ Tanulmányomban az említett forrásokban megjelenő német fogalmakat betűhíven közlöm, amelynek gyakorlatáról. Lásd: *Szende* 2000. 49–62. o.

³¹ *Bielz* 1934. 37–39. Ez az adatot Kalmár János is közli: *Kalmár* 1964. 104. o. A szabó céh teljes inventáriuma: *Reissenberger* 1899. 325. o.

³² Ebbe a számításba nem érdemes belevenni a védőfegyvereket, a lövedékek sokaságát, illetve a tornyokban tárolt puskaport.

³³ Bielz-cel megegyezően Kalmár János a középkori számszeríjról írott tanulmányában és a *Régi magyar fegyverek* című művében is 117 darab számszeríjat említ. Bielz minden számszeríjra vonatkozó adatot összeadott, pedig az 1492-es és 1493-as inventáriumban három céh esetében is átfedés van. Ezeket nem célszerű kétszer számolni. Csupán a kőművesek céhének tornyában mutatkozik növekedés (egyetlen darabbal), amelyet a 94 darabban meghatározott mennyiség tartalmaz is. *Bielz* 1934. 37–39. o.; *Kalmár* 1964. 103. o.; *Kalmár* 1971. 139. o.

a kilőtt 110-140 gramm tömegű vessző³⁴ nagy kezdősebességgel³⁵ teszi meg néhány másodperc alatt a lövész és a cél közötti távot.³⁶ Ráadásul a számszerjék működtetése – a nagy erejű kézi íjakkal szemben – nem igényel jelentős fizikai erőt, használata is gyorsabban elsajátítható. Utóbbi kulcsfontosságú volt, hiszen a különböző mesterségeket űző céhek tagjai idejét lekötötte a termelő munkában való aktív részvétel.

Az említett három kútfőben további fontos információk találhatóak a számszerjékhoz tartozó tárgyakról is. Összesen 17 darab mechanikus áttétellel ellátott számszerjék felajzó szerkezet (Armprost Vünden és Kreppen³⁷) került összeírásra.³⁸ Ezek a felhúzó készülékek³⁹ alapvető tartozékai voltak a korabeli számszerjéknek, ugyanis a nagy erejű szaru (és esetenként kovácsolt, edzett acél) ívet nem lehetett pusztá kézi erővel meghajlítani.⁴⁰ Bár ezzel első pillantásra ellentmondásosnak tűnik a 94 darab számszerjéjra jutó 17 darab felhúzó eszköz, azonban nem kizárt, hogy a falak nyújtotta oltalomban a városvédők összedolgoztak úgy, hogy míg a lövész folyamatosan lövéseket adott le a rotált (felajzott és töltött) számszerjéjakkal, addig a segédje ezzel párhuzamosan újra és újra előkészítette ehhez a számszerjéjkat.⁴¹ Nem utolsó sorban ezzel a módszerrel a számszerjészek lögyorsasága is jelentősen megyorsítható.⁴²

A három inventáriumban összesen 11 100 darab nyílvessző került lejegyzésre.⁴³ Elméleti szemléltetésként ez azt jelenti, hogy a 94 számszerjéjra darabonként átlagosan körülbelül 118 vesszőt juthatott, amit a fentebb említett percenként négy lövéssel szá-

³⁴ Töll László a Magyar Nemzeti Múzeumban található számszerjék nyílvesszők tömegét megmérve jutott erre az eredményre. *Töll* 1993. 146. o.

³⁵ Töll László mérései szerint ez egy erős számszerjék esetében akár 105,8 m/sec lehet. *Töll* 1993. 151. o. A kísérleti régészetnek (és a rekonstrukciós eljárásoknak) kiemelkedő szerepe van, hogy a gyűjteményekben fennmaradt tárgyak alaposabban megismerhetők legyenek. Töll László és Mészáros László a debreceni Déry Múzeum egy acélíves számszerjéjét alkották újra, mellyel méréseket végeztek. Ezeket a digitális adatokat modellezésre használták fel, így nem volt szükség több számszerjék építésére. Bővebben: *Töll – Mészáros* 1993.

³⁶ A híres genovai számszerjészek állítólag 200 lépésről tudtak leadni célzott lövéseket. *Boenheim* 1890. 405. o. Érdekes ehhez hozzátenni, hogy a Töll László és Mészáros László által végzett kísérletekkor a maximális lőtávolság 472 méter volt, amit a 130 grammos nyílvessző 12 másodperc alatt tett meg. Méréseik szerint a lövedék indulási sebessége egy erős számszerjék esetében akár 105,8 m/s lehet. *Töll* 1993. 151. o. Kalmár János 15 dkg tömegű vesszőkkel számol, valamint a lövés kezdősebességét 87 m/s-ban határozza meg. *Kalmár* 1964. 113. o. Zolnay László Kalmárral megegyező adatokat közöl. *Zolnay* 1971. 47. o.

³⁷ Temesváry Ferenc szerint az áttételes csigák segítségével kb. 590 N erőt lehet kifejteni. *Temesváry* 1992. 16. o. Zolnay szerint „58,5 kg munka” kellett a számszerjék ívének felhúzásához, míg szerinte emberi erővel csak hatod annyi energiát lehet kifejteni. *Zolnay* 1971. 47. o. Természetesen ez az információ nem vonatkoztató egyetemesen minden középkori számszerjéjra.

³⁸ Ezek a tárgyak minden bizonnyal megfeleltethetőek a Szende Katalin által említett *winten* és *vibramentum* fogalmakkal. *Szende* 2004. 209. o. Sopronban 1485-ben jegyezték fel egy számszerjék felajzó szerkezetével („I armbst mytt krappen”). *Gömöri* 1977. 120. o.

³⁹ Ezekről a szerkezetéről bővebben: *Kalmár* 1964. 111–114. o.; *Kalmár* 1971. 144–146. o.; *Töll* 1993. 138–143. o.

⁴⁰ *Williams* 2003. 49. o. Egy ilyen számszerjék felajzásához akár 600 kg megemeléshez szükséges energiát kellett kifejteni. *Töll* 1993. 116. o.

⁴¹ Ezt a módszert Töll László is megemlíti. *Töll* 1993. 118. o.

⁴² Az egy perc alatt leadható lövések száma nagyban függ a számszerjék technológiájától (szaruív esetén az időjárástól is), valamint a felhúzó szerkezet típusától is. Általánosan elmondható, hogy egy perc alatt maximum négy lövést lehet leadni. *Töll* 1993. 117. o. Ezzel szemben Temesváry Ferenc percenkénti 6-8 lövéssel számol, aminek felső értéke egy harci számszerjék esetében némileg túlzónak hat. *Temesváry* 1992. 15. o. Zolnay percenként 5-9 lövéssel számol. *Zolnay* 1971. 45. o.

⁴³ Ez a maximalizált érték, ugyanis egyes esetekben a források becslött darabszámot közölnek, ezekben az esetekben a nagyobb megadott értékkel számoltam. A számszerjék lövedékek minimális száma 9000.

molva félórányi löfedezetet jelenthetett a város számára. A számszeríjak rotált használatával pedig hozzávetőlegesen egy óra idejére lehetett ilyen módon védeni a várost (igaz, ebben az esetben kevesebb lövéssel). Fontos hozzátenni, hogy Nagyszébenben más távolra ható fegyverekkel is rendelkezett: a céhek által birtokolt tűzfegyverek a számszeríjak közel háromszorosát tették ki.

Mindezen túl a forráscsoport megemlékezik további nyílveszőkről is. Vegyesen említ 600 darab számszeríjhoz és kézi íjhoz használt nyílveszőt is (Boge-Fejl vnd Arnprost Fejl). Ez rendkívül szokatlan, ugyanis a két lövedéktípus jelentősen különbözik. A Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött harci számszeríj vesszők hossza 300–400 mm,⁴⁴ a korszakban használatos kézi íjak vesszőinek hosszúsága ennek nagyjából két és félszerese.⁴⁵ Feltehetőleg itt a fegyverjegyzéket készítőök pontatlansága állhat az együttesen történő említés mögött. Mindazonáltal ez csak a tornyokban tárolt nyílveszők kis hányadát, körülbelül 2,5%-át érinti.

A számszeríjhoz tartozó vesszők és a vegyesen említett, de különböző típust képviselő nyílveszők mellett az említett kútfők kézi íjakhoz használatos nyílveszőket is számba vettek (Boge Fejl).⁴⁶ A nagyszébeni céhek az általuk felszerelt tornyokban ezekből szintén jelentős mennyiséget tároltak, összesen 12 900 darabot.⁴⁷ A kútfők azonban nem számolnak be a hozzájuk tartozó kézi íjakról. Teljes mértékben kizárható, hogy a nagyszébeni céhek ok nélkül tároltak volna ennyi nyílveszőt. A kérdés megválaszolásához érdemes megvizsgálni, hogy mik azok a tárgyak, amiket a forráscsoport nem tartalmaz. Az íjak mellett nem találkozunk olyan fegyverekkel, amelyek a kézítéséhez elengedhetetlenek voltak, illetve a mindennapi élet fontos kellékeiként szolgáltak: kardokról csupán egy esetben értesülünk,⁴⁸ viszont az akkoriiban széles körben elterjedt törökről, parasztkésekről (messerekről), otthonvédőkről stb. egyáltalán nem tudósít egyik inventárium sem. Ennek oka az lehet, hogy ezek az eszközök – beleértve a kézi íjakat is – olyan tárgyak voltak, amelyek a személyes tulajdon részét képezték.⁴⁹ Így tehát nehéz lenne elhinni azt, hogy abban a városban, ahol a XIV. század végétől kezdve ismeretesek íjkészítők, sőt a helyi íjkészítő céh külön torony őrzését is ellátta, ne lettek volna ezek a tárgyak használatosak.

A számszeríjak és kézi íjak, valamint az ehhez tartozó vesszők és felhúzó szerkezetek a XVI. század második feléből való leltárakban már nem találhatók meg. Helyüket az egyre tökéletesedő tűzfegyverek vették át, amelyek immáron kizárólagosnak vehetők a katonai alkalmazású távolra ható fegyverek között.

⁴⁴ Kalmár 1971. 147. o.

⁴⁵ A két lövedék közti eltérést kiválóan szemlélteti a Déri Múzeum egy számszeríj- és egy nyílveszőjéről készített felvétel. Tóll 1993. 152. o. (46. ábra.)

⁴⁶ Ebben az esetben is több variáns fordul elő az inventáriumok soraiban, amelyek ugyanazt a fogalmat jelölik: Boge-fýl, Boge-fýl, Poge-Fejl.

⁴⁷ A korábbi elméleti szemléltetéshez hasonlóan megjegyzendő, hogy ez több tíz percre elegendő löfedezetet biztosíthatott a településnek vész esetén, függően az íjások számától. Zolnaynál meglehetősen magas értékkel találkozunk: eszerint egy kézi íjjal 36 lövést lehet leadni percenként. Zolnay 1971. 44. o.

⁴⁸ Vlaicu, et alii 2003. 245–246. o.

⁴⁹ Erre nyújthat példát Igor Graus munkája, melyben a XVI. századi besztercebányai lövészet kapcsán leírja, hogy fegyvereket minden háztartásban tartottak (védelmi célból), majd 1536-ban megtiltották a lőfegyverek viselését. Graus 2004. 62. o.

A tűzfegyverek elterjedése a polgári városvédelemben

A technológiai csúcspontjukat elérő hideg távolráható fegyverek mellett a XV. század folyamán egyre jobban elterjedtek a tűzfegyverek, melyek városvédelmi alkalmazására megjelent az igény a polgárság részéről is. Ezt tanúsítja, hogy a nagyszebeni szabó céh 1478-ban 26 különböző tűzfegyverrel rendelkezett.⁵⁰ Párhuzamot jelent a kolozsvári szabó céh 1475. évi alaprendszabálya, melyben tűzfegyvereket említenek,⁵¹ valamint a városból való szücs céh egy 1479-ben kiállított oklevele, melyben a szücsmesterek azt a kérésüket fogalmazzák meg, hogy az általuk őrzött (Monostor utcai) tornyot minél jobban felszerelhesék hadi szerszámokkal, melyek között már tűzfegyvereket is említenek.⁵² A szebeni szabó céhre vonatkozó lajstromok alapján nyomon követhető a tűzfegyverek számának és arányának növekedése a többi harci eszközhöz képest. Eszerint a kézi tűzfegyverek már a XV. század utolsó harmadában a céh fegyvereinek többségét jelentették, arányuk folyamatosan emelkedett, míg nem a XVI. század második felére kizárólagossá vált a támadófegyverek között. A XVI. század második felé keltezett inventárium szerint a céh legényeire ekkor 64 főt számlált, amire 46 darab tüzesszék jutott.⁵³

<i>A szabócéh kezelésében lévő tűzfegyverek (turris sartorum, Schneiderturm/Schneider Zech)</i>		
év	tűzfegyverek száma (darab)	számarány (támadófegyvereken belül)
1478	25	57,77%
1481	30	57,69%
1492	36	50%
1493	29 ⁵⁴	70,73%*
XVI. sz. második fele	46	100%
1575	55	100%

⁵⁰ Reissenberger 1899. 325. o.

⁵¹ Jakab 1870. 250. o.

⁵² „...turrim in platea rapulorum sitam per eorum sollicitudines cum armis bellicis, defenciculis, balistis, bombardis, necnon aliorum armorum ingeniis diligentius appositis partim eorum expensis et laboribus muniendo et fulciendo decorarunt...” Jakab 1870. 245–246. o.

⁵³ Reissenberger 1899. 368. o.

⁵⁴ A forrás kiadásában a nem egyértelmű szövegrésznél 129 darab szerepel. Vlaicu, et alii 2003. 260–268. o. Az oklevélben 29 darab olvasható, amely szám a korábbi és a későbbi adatok tükrében is valószínűbb. Mindazonáltal az 1493. évi lajstrom alapján nem lehet meghatározni a szabó céh tűzfegyvereinek pontos számát, ugyanis az előbb tárgyalt szakállas puskák (Hacke puxen) mellett szerepelnek még kézi puskák is (Hant puxen), utóbbiak darabszám nélkül. Fölötte kis betűvel és áthúzva szerepel a minőségüket meghatározó „cros vnd clein” felirat. MNL OL DF 245 190.

<i>A nagyszébeni céhek tűzfegyvereinek száma és aránya a többi fegyverükhöz képest</i>		
év	tűzfegyverek száma (darab)	számarány (hadianyag nélkül)
1492/93. és 1508.évi összesítet	270	54,21%
1560	681	34,13%
1567	910	41,36
1575	452	66,96%
XVI. sz. második fele	355	100%

A XV–XVI. századi, hozzátétőlegesen nyolc évtizedet lefedő fegyverjegyzékek teljes anyagát és a tűzfegyverek arányát vizsgálva szembevetendő azok magas aránya. A XVI. század középső harmadában a szálfegyverek rendkívül nagy száma némileg befolyásolja a megoszlást, azonban így is több száz darab puska és ágyú állt a nagyszébeni céhek rendelkezésére. A darabszámok közti ingadozásból kifolyólag, illetve az 1492/93–1508. évi inventáriumok megfeleltethetősége miatt elképzelhető, hogy nem minden fegyverleltár nyújt teljes képet az akkori állományra vonatkozóan. Mindazonáltal a szebeni céhek iratai tükrözik a polgárság által ellátott városvédelem igényét a tűzfegyverek használatára, elterjedésére és számarányának növekedésére a XV. század végétől a XVI. század utolsó harmadáig terjedő időszakban.

Testvédelmi eszközök és pajzsok

A nagyszébeni céhek fegyverleltáraiban különböző vértzetek, vért elemek és pánccélok is találhatóak. Ezeket elsőként az 1492/93 inventáriumban, illetve 1508-as kiegészítésében említik, összesen 45 darabot, ez a hadiszerek nélküli összes fegyverzet 14,57%-át tette ki. Az eltérő típusok között megkülönböztetnek sodronypánccélokat (Panczer), melyekből 9 volt a céheké, illetve lemeztvértjeik voltak (Harnisch/Harnasch), melyekből 17 darabot írtak össze. Utóbbiak alatt a korszaknak megfelelően a gótikus stílusú lemeztvérték értendők, melyeken belül teljes gyalogsági vért (gancz Harnasch von Fues auff), mellvért és hátvért (Hyntertayl und Vodertayl), valamint egy vassalap (eysren Huet)⁵⁵ is a városi céhek tulajdonában volt ekkor.⁵⁶ 14 darab sodronypánccélt és mellvértet vegyesen említenek. A helyenként magyar szóalakokat tartalmazó 1560. évi feljegyzésben 51 sisakot (Schyschad) rögzítettek,⁵⁷ majd hét évvel később két darabbal többet,⁵⁸ melyek ekkor csupán elenyésző hányadát jelentették az összes fegyvernek (2,56% és 6,04%). A korszakból utolsóként az 1575. évi inventárium említi testvédelmi eszközöket, immáron számottevő mértékben: 56 darab sodronypánccélt és 82 darab lemeztvértet,⁵⁹ amelyek együttesen a leltárban szereplő harci eszközök 20,44 %-át adták. Mivel az előző (datált) inventárium

⁵⁵ A típus leírása: *Tóll* 2009. 229–230. o.

⁵⁶ *Vlaicu, et alii* 2003. 245. o.

⁵⁷ *Reissenberger* 1899. 363–374. o.

⁵⁸ *Reissenberger* 899. 365–366. o.

⁵⁹ *Reissenberger* 1899. 370–372. o.

óta mindössze nyolc év telt el, így valószínű, hogy az utóbbi darabok a fentebb említett sisakokkal együttesen értelmezendők.

A városvédelemben kis szerepet jutott a pajzsoknak. Elsőként a szabó céh inventáriuma tesz említést három pajzsról 1481-ben (Schelt, Gross Tarts). Valószínűleg ezek közül kettő megfelelt az 1492–93-as fegyverjegyzék két darabjának (Seycz Tartschen), melyek az azonos céhnél voltak leltározva. Mindazonáltal több pajzsot nem tartalmaznak a XV–XVI. század fordulóján keletkezett kútfők. Ennek oka abban keresendő, hogy ezek a letámaszható,⁶⁰ gyalogsági állópajzsok⁶¹ elsősorban a mezei hadviselésben voltak használatosak,⁶² nem a falak védelmében: a pavesének is nevezett típus szolgáltatott fedezéket a lövészeknek, elsősorban hosszabb töltségi időt igénylő számszerijászoknak.⁶³ Pajzsokat legközelebb hét évtizeddel később tartalmaznak a városi fegyverjegyzékek, azonban semmi bizonyíték nincs rá, hogy az ekkor megemlített pajzsok gyalogsági állópajzsok lennének, mivel a forrásban a puszta paysch szó szerepel csupán a mellette feltüntetett darabszámmal.⁶⁴ A XVI. század második felére a számszeriják fentebb írt harci alkalmazása már háttérbe szorult az egyre fejlődő nagy erejű kézi tűzfegyverek mögött, így könnyen elképzelhető, hogy egy másik típusról van szó: a tárcapajzsról. A XIV. században megjelent eredetileg nehézlovassági használatra tervezett védőeszköz ekkorra a könnyűlovasságban széleskörűen használt pajzstípusnak számított és csupán a század végén kezdett veszíteni harcászati jelentőségéből.⁶⁵ A 133 darab pajzs tárcapajzsként való azonosítását erősíti, hogy más könnyűlovassági fegyverek is szerepelnek a XVI. század közepi inventáriumokban: kopják, vas kopjahegyek, szablyák.

Hidegfegyverek

A távolra ható támadófegyverek mellett figyelemre méltó mennyiségű hidegfegyvert tároltak a nagyszebeni tornyokban. A szabó céh 1478. évi jegyzékében harci csépekről (Flegel) tettek említést.⁶⁶ Számuk megegyezik ugyanazon céh néhány évvel későbbi leltárában foglalt nyolc darab vasalt harci csépével. (Ysseren Flegel). Az 1492/93. évi feljegyzésekben a város iparos testületei összesen 27 darabot birtokoltak a fegyvertípusból. Harci csépekről ezen kívül csak az 1575. évi inventárium tesz említést, ekkor 20 darabot vettek számba. Nem kizárt, hogy ezek között a XV. századból maradt tárgyakat (azok egy részét) értették, azonban a közbeeső leltárak nem tartalmaznak ilyen fegyvereket.

Ebből az időszakból különböző szálfegyvereket is magukban foglalnak a szebeni kútfők. A kézi lándzsák (Hand Spießsch)⁶⁷ és alabárdok (Helembarten) XV. századból származó forrásokban még csekély arányt képviseltek, összesen 24, illetve 5 darabot jegyeztek fel. A következő század középső harmadából maradt inventáriumokban számarányuk jelentősen megnövekedett, 1560-ban az összes kézifegyver 62,60%-át tették ki, ami 1249

⁶⁰ Kalmár 1967. 151. o.

⁶¹ Boheim 1890 179–182. o. A német nyelv is a pajzstípus földre támasztását fejezi ki, tükörfordításban 'ülöpajzs'.

⁶² Kalmár 1967. 318. o.

⁶³ Kalmár 1967. 152. o.

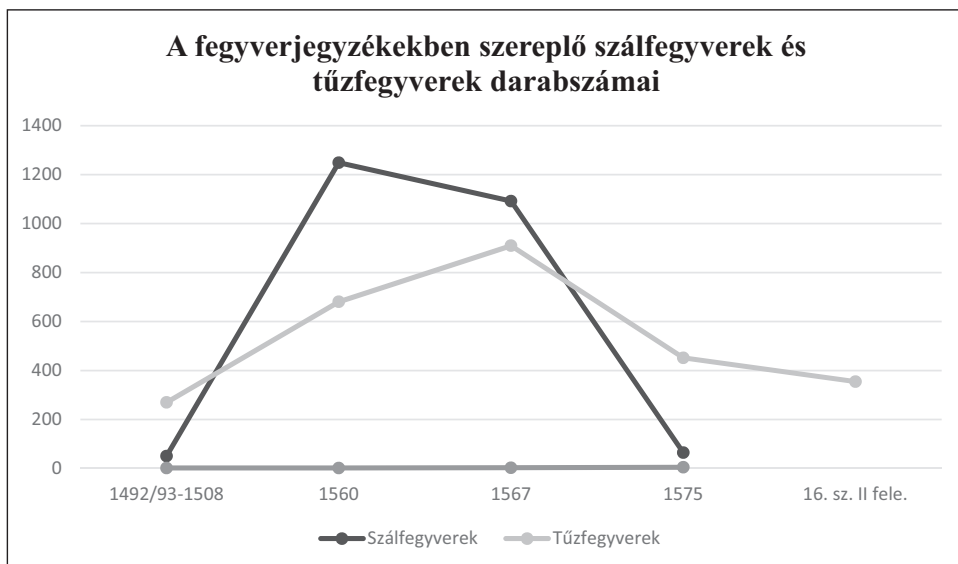
⁶⁴ Reissenberger 1899. 365. o.

⁶⁵ Kovács S. 2010. 263. o.

⁶⁶ Reissenberger 1899. 325. o.

⁶⁷ Az 1532. évi soproni mustra kapcsán a fogalmat Mollay Károly nyársként értelmezi. Mollay 1983. 18. o.

különböző típusú szálfegyvert jelölt: 400 darab kopját (Copia), 297 darab lándzsát (Wayss Spiss), 552 darab úgynevezett vadkanölő lándzsát (Bären-Spieß).⁶⁸ Ezen kívül írásba foglaltak 526 darab kopjacsúcsot (Copja Eyssem), illetve 425 darab hosszú lándzsához való vashegyet (Eyssen czu langen Spissen) is.⁶⁹ Hét évvel később a szálfegyverek a városban raktározott összes fegyverzet közel felét tették ki (49,63%). Ennek oka a korszakban az átalakuló hadviselésben keresendő. A XVI. században a tüzfegyverek térhódításával párhuzamosan a szálfegyverek alkalmazása a lövészek támogatása miatt került előtérbe. Figyelemre méltó, hogy ez a kombinált harcmodort – ahogy a hosszú szálfegyverek is – első sorban mezei harcászathoz alkalmazták. Jelentős mennyiségük, köztük a lovasági kopják és a fentebb említett tárcsapajzsok meglete arra enged következtetni, hogy a város nem csak a falakat védő gyalogsági harcra volt felkészülve, hanem mezei hadviselésre is, továbbá könnyűlovasságot is ki tudott állítani. Az 1575. évi fegyverjegyzékben a szálfegyverek számottevően kisebb mértékben reprezentáltak, mindössze 65 darabról tesznek említést.⁷⁰ Mivel 8 évvel korábban még 1092 darabot számoltak össze, így ebből messzemenő következtetések levonására nem nyílik lehetőség.

A szűrő- és/vagy vágó hidegfegyverek meglehetősen kis számban fordulnak elő a szebeni céhek fegyverei között. A bognárcéh 1508. évi lajstromában csak egyetlen kard szerepel (Schuert), míg az 1560. és 1567. évi összeírásokban 14 és 12 darab szablya (zabia) került említésre.⁷¹ Feltételezhető, hogy – hasonlóan az íjkhöz és törökhöz – ezek a fegyverek is a személyes tulajdon részét képviselték, így nem volt szükséges mennyiségi felhalmozásuk a városi céhek számára.

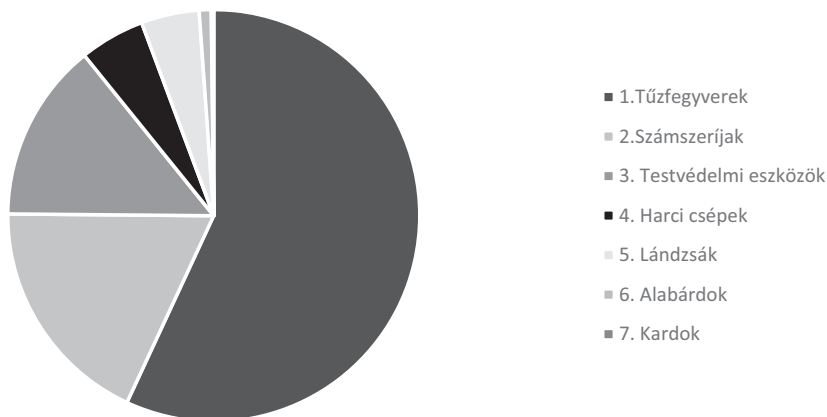
⁶⁸ *Reissenberger* 1899. 363–374. o.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ *Vlaicu, et alii.* 2003. 354–355. o.

⁷¹ *Reissenberger* 1899. 370–372. o.

Fegyverek típusok aránya a városvédelemben az 1492/94-1508. évi inventáriumok összesített adatai alapján
(A legnagyobb mennyiségtől a kisebb felé haladva)

Városi lövészesemények Nagyszébenben

A számadások tanulsága szerint a település polgárai nemcsak vész esetére halmozták fel a távolra ható fegyvereket, hanem rendszeres jelleggel tartottak olyan összejöveteleket, ahol gyakorlatoztak is velük. Az oszmán fenyegetettség elleni felkészülés abban mutatkozik meg, hogy ezeket az eseményeket nem az egyes céhek vagy társadalmi csoportok szervezték, hanem maga a városvezetés intézkedett ezek felől. Lövészegyesületek, lövész céhek és lövésztestvériségek (Schützenbruderschaft)⁷² a középkori Magyar Királyság területén több helyen is alakultak, s rendre német párhuzamai voltak. A legkorábbiak a XV. század végén és a XVI. század elején alakultak,⁷³ Szepesváralján, Késmárkon,⁷⁴ valamint Lőcsén.⁷⁵ A soproni lövészceh szabályzata 1532-ből való, 1577-ben újították meg.⁷⁶ Ám a felvidéki lövészegyesületek fennmaradt rendszabályai mind későbbiek: a nyílt oklevél formátumú dokumentumok közül az 1582-ben keltezett iglói a legkorábbi, ezt követi az 1583-as és 1611-es késmárki, valamint az 1595-ös lőcsei, a legkésőbbi pedig az 1630-ban írt szepesváraljai.⁷⁷ A Besztercebányán zajlott lövészet emlékei a XVI. századtól ismertek.⁷⁸

⁷² Ennek tagjai, a lövésztestvérek csak helybeli polgárok lehettek kezdetben. *Bruckner* 1911. 153. o. A Bruderschaft szót Kerekes György céhként értelmezi. *Kerekes* 1913. 23. o. A vallási célú testvéreletekre (fraternitas), mint a céhszerveződés előzményeire: *Skorka* 2005. 118–119. o. Ő ezeket még nem tartja igazi céheknek.

⁷³ Gömöri János egy Szent Sebestyén-lövészársaságot valószínűsít Pozsonyban a XVI. század legelején. *Gömöri* 1977. 47. o.

⁷⁴ *Bruckner* 1911. 209. o.

⁷⁵ *Demkó* 1890. 86. o. A Spervogel említése alapján a városi „Schützen-bruderschafti” már 1516-ban létezett. *Demkó* 1897. 410. o.

⁷⁶ *Winkler* 1921. 8. o.

⁷⁷ *Bruckner* 1911. 209. o.

⁷⁸ *Graus* 2004. 62–63. o.

A XV. századra a megerősödött gazdasági szereppel rendelkező városi polgárság megszervezte saját életét: részt vállalt a védelmi feladatokban, amelyekhez rendszeres gyakorlatozásra volt szüksége, egyszersmind a nemesség pompás harci játékaiból kizárt polgárság létrehozta önmaga hasonló saját társas eseményeit.⁷⁹ Ezeket hamar hagyományok és szokások szőtték át: a versenyeken különböző versenyágak alakultak ki,⁸⁰ a legeredményesebb indulót lövészkirállyá (Tartschenmeister) választották. Mivel a városi lövészet történetének emlékei elsősorban a XVI–XVII. századból maradt ránk, mérvadó tanulsága van Nagyszében XV. századból való, szép számú – mindezidáig kevésbé ismert⁸¹ – emlékeinek.

Nagyszében város első lövészeseményének említése 1469-ből való, mikor a városvezetés elrendeli az íjászat gyakorlását a polgárok számára.⁸² Ekkor még a lövészet eszközei elsősorban a hideg lőfegyverek voltak, azonban a XV. század végétől egyre gyakrabban tűnnek fel a tűzfegyverekkel végzett lövészkalkuk is. A városvezetés által felügyelt íjjal vagy számszeríjjal történő lövészetekről és ezzel felfegyverzett lövészekről huszonkét alkalommal tesz említést a szebeni számadáskönyv 1497-ig, ebből huszonegy bejegyzés az 1494–1497 közötti évekre vonatkozik, és tizenhárom különböző alkalmat jelöl. A tűzfegyverekkel történő lövészetéről hét említés maradt fenn a tárgyalt időszakból, hat ízben azonban nem jegyezték le, hogy milyen eszközt használtak. Az íjász-, számszeríjász és puskás lövészesemények között két csoportot lehet elkülöníteni. Az elsőben nincs megjelölve a céllövészet jellege.⁸³ A második csoport két további kategóriára osztható: az egyikben célra lőnek (ad/pro tharschen/tarczan),⁸⁴ a másikban madárra (pro ave/ad avem).⁸⁵ Az utóbbi szokásra Segesvár 1522. évi számadásaiban is akad példa,⁸⁶ továbbá a felvidéki szász közösségeknél is kimutatható a kakaslövés formájában (Hahnschiessen), aminek német párhuzamai voltak.⁸⁷ Köthető még a szintén véres kimenetelű kakasviadalokhoz, melyet Vladianus látott Budán, s amit Bartholomeus Pannonius is megemlégett a XVI. század elején.⁸⁸ A kakaslövés szokása a XIV. században virágzott, melyhez kezdetben kézi íjat használtak, majd puskát, és rendre élő állatra lőttek.⁸⁹

⁷⁹ Bruckner 1911. 151. o.

⁸⁰ A céllövészet nevei: céltáblába való díjlövészet (tartschen, scheinchiessen), madárlövészet (vogelschiessen), böklövészet (stechchiessen) és a harcászati lövészet (hacken-, geschüttschiessen). Bruckner 1911. 162–163. o.

⁸¹ Mindössze két mondatban említ Kalmár János egy eseményt 1495-ből. Ezt a két vonatkozó művében megegyező formában közli, ebben az esetben is Bielz műve alapján. Kalmár 1964. 104. o.; Kalmár 1971. 139. o.

⁸² 1469. január. 6. „Item dem bogenschützen von der herren geheys. flor. auri. 1.” *Rechnungen* 20. o. Más értelmezési lehetőség szerint a forrásrészletben szereplő „Herr(en)”-szó utalhat a polgárok egy szűkebb csoportjára, a városi tanács tagjaira is. Szende 2006. 86. o.

⁸³ *Rechnungen*, 148., 179., 197., 253. o.

⁸⁴ *Rechnungen*, 224., 253. o. Ennek értelmét Kalmár János a festett huszár tárcsapajzsokkal azonosította, ellenben Bruckner Győző az eredetileg agyagból (ném. tätsch) – majd később fából – készített céltáblákkal felelteti meg. Bruckner 1911. 158. o.

⁸⁵ Kalmár János ebben ez esetben faragott madárszobrot vél. Kalmár 1964. 104. o.; Kalmár 1971. 139. o.

⁸⁶ „Sagitoribus balistarum pro ave sagitantibus iussu dominorum consulum. flor. 1. et asp. 30.” *Simon* 2011. 177. o.

⁸⁷ A német városokban kakukkra, kerecsenre, libára, galambra és papagájra lőttek, melyek közül több szimbolikus értelemmel bírt és a tavaszhoz kötött egy-egy gondolati elemet testesítette meg (színek, tojások stb.). Ezeket az eseményeket pünkösöd táján tartották. Bruckner 1911. 163. o.

⁸⁸ Kardos 1953. 143. o.

⁸⁹ Érdekesség, hogy ez a fiatal fiúk által művelt ítélező játék jelenkorunkig fennmaradt, a Brassó megyei, magyar lakosságú Apácán. *Dömötör* 1964. 117. o.

Nagyszében városából az 1495-es és az 1497-ös évek forrásaiból összesen hat madárlövészetről értesülünk.⁹⁰ Az egyik bejegyzés azt is megadja, hogy egy alkalommal számszeríjat használtak a lövészet során, így a korábban említett kézi íj és a puska mellett ez a fegyvertípus is kimutatható. További két esetben arra is találunk utalást, hogy a kakaslövésen fiatalok vettek részt,⁹¹ azonban ennek kizárólagossága nem igazolható. A kakaslövés a népi hagyományban általában ünnepekhez kötődik (például Farsang, Húsvét, Pünkösöd), vagy olyan fontos eseményekhez, mint az esküvő, vagy az aratás.⁹² Ezzel szemben két alkalommal Nagyszébenben a madárlövés októberben zajlott a források szerint. Emellett értesülünk jutalomért zajlott lövészversenyekről is.⁹³ Egyéb lövő eseményeket nemcsak a fiatalok számára rendeztek, hanem az idősebbeknek is.⁹⁴ A céllövészetre külön fegyvereket használtak, valószínűleg a legpontosabb darabokat. Erre példa a Mathes Engel által 1502-ben a pozsonyi Szent Sebestyén társaságra hagyott czil armbst,⁹⁵ amelynek tűzfegyverbeli párhuzama a nagyszébeni bognár céh inventáriumában található czyl puchsen.⁹⁶ Talán ilyen tárgyra utal a kovács céh 1514. évi szabályzata is, amelyet – többek között – a testületbe való belépéskor ír elő a tagok számára.⁹⁷ Benkő Elek hívja fel a figyelmet arra, hogy az 1507. évi számadásokban már egy bizonyos lövész céhről (czehis sagittariis cum pixidibus) rendelkeznek, melynek gyakorlatára egy forintot rendeltek.⁹⁸ Ebből következik, hogy tevékenységüket nem önállósodott formában végezték, hanem továbbra is a városvezetés támogatásával és parancsa szerint. Ez tükröződik a lövész céhről szóló két évvel későbbi rendelkezésben is.⁹⁹

*Fennmaradt számszeríjak és pajzsok a XV–XVI. századi nagyszébeni fegyverkészítő
kézműipar történetéből*

Tárgyi emlékek is köthetők a késő középkori nagyszébeni kézműipar történetéhez, ugyanis a (véltetően) helyi fegyverkészítők által előállított fegyverek számottevő mennyiségben maradtak fenn különböző gyűjteményekben. A nagyszébeni Brukenthal Múzeum gyűjteménye 25 számszeríjat őriz, melyek eredetét a szakirodalom a városhoz kapcsolja.¹⁰⁰ A debreceni Déri Múzeumnak is két hasonló kivitelű számszeríja van, melyek a leltárkönyv szerint korábban a Brukenthal család birtokában voltak és Nagyszébenből érkeztek a gyűjteménybe.¹⁰¹

⁹⁰ Rechnungen, 197., 224., 253., 351. o.

⁹¹ Rechnungen, 197., 224. o.

⁹² Ujváry 1980. 178. o.

⁹³ Ujváry 1980. 197., 224. o. A „sagittario pro clenodio” értelmezés lehet jutalomért tartott lövészet. Veszprémy László írásbeli közlése. Bielz is így azonosítja. Bielz 1934. 37–39. o.

⁹⁴ Így 1494 májusában „Item sagittario balistarum seniori dominica post crucis. flor. 1”. Rechnungen, 178. o.

⁹⁵ Szende 2004. 209. o.

⁹⁶ Azaz céllövő puska. Vlaicu, et alii 2003. 245–246. o.

⁹⁷ „...vnd gutte pux zwm czyll” MNL OL DF 246 220.; Arhivele Naționale ale României, Sibiu Colecția de documente ale breslelor I. Documente de breaslă Nr. 33. A „pux” kifejezés tűzfegyverként történő értelmezése kapcsán lásd: Mollay 1982. 452–454. o.

⁹⁸ Benkő 2002. 127. o.; Rechnungen, 487. o.

⁹⁹ „...czehis, quae cum pixidibus iussae sunt sagittare flor. 1.” „Eisdem chehis... sagittarunt flor. 1”. Rechnungen, 543. o.

¹⁰⁰ Kalmár 1971. 139. o. Hegedűs János 24 darab számszeríjról tesz említést. Hegedűs 1998. 430. o.

¹⁰¹ Töll 1994. 123. o.

A Magyar Nemzeti Múzeum nyolc olyan késő középkori számszeríjat őriz, amelyek 1897-ben és 1899-ben vásárlás útján kerültek a gyűjteménybe, melyek az ezeket értékesítő kassai kereskedő elmondása szerint Nagyszebenből valók.¹⁰² Azonban ezeknek a daraboknak az erdélyi szász városokhoz köthető eredete kétséges.¹⁰³ A számszeríjak egy részét Magyar Nemzeti Múzeum régi leltárkönyve az 1897-ben „Kassan szerzett”-ként aposztrofálja, megjegyzésként hozzátéve: „állítólag Nagyszebenből valók”, később „kassai számszeríjjak”-ként utalva rá. Az 1899. évben a gyűjteménybe került darabok kapcsán a régi leltárkönyv az értéken és az eladó személyén túl megjegyzi, hogy a tárgyak „az 1897-ben vásároltakkal egy műhelyből valók, az adott felvilágosítás szerint Nagyszebenből”, azonban – vélhetően későbbi időpontban, más színnel írva – fontos további információkat jegyez meg: „Találták Kiszzebenben a Tanácsháza padlásán. Találta és a Múzeumba juttatta Mihalik József.” Utóbbi személy találkozása a nevezett tárgyakkal valószínű, hiszen 1896-ban megválasztották a kassai Felső-magyarországi Múzeum örének, valamint az ezeréves kiállítás munkáiban is részt vett, ahol a történelmi műkincsekkel rendezésében és feldolgozásán dolgozott.¹⁰⁴ Így a számszeríjak szebeni eredete inkább a felvidéki Kiszzebenre mutatnak, mint a dél-erdélyi Nagyszebenre.

A számszeríjakhoz hasonlóan a helyi iparosokhoz köthető pajzsok is jelentős számban maradtak meg a szebeni Brukenthal Múzeum gyűjteményében, a korszakból 47 darab pajzsot (pavese és huszártárcsa) őriz az intézmény, melyeket a helyi kézművesek készítményeiként tartanak számon.¹⁰⁵ A Nagyszebenben készült pajzsoknak azonban nem csak helybeli emlékei vannak, ugyanis a tiroli Ferdinand osztrák főherceg után maradt ambrasi gyűjtemény 1596-os leltárában hat olyan pajzsot említenek meg, amelyet a szebeni céhek készítettek.¹⁰⁶ Ez azonban nem a szebeni pajzsok nyugati irányú kereskedelmének példája, hanem egy egyedi eset, ugyanis tiroli Ferdinánd szenvedélyes fegyvergyűjtő volt, kiemelt figyelmet fordított az egzotikusnak számító huszárfegyverekre,¹⁰⁷ melyeknek szerves része a tárcsapajzs.

Összegzés

A nagyszebeni iparos céhek városvédelmi kötelezettsége révén a helyben készült fegyvereket tornyokba és raktárakba gyűjtötték, amelyekről időközönként összeíró leltárak készültek. Az inventáriumok értékét növeli, hogy általuk egy évszázad idejére betekintés nyerhető a város önvédelmébe. Nyomon követhető a tűzfegyverek használatának igénye és elterjedése polgári fegyverhasználatban, valamint a szállfegyverek szerepének megnövekedése a XVI. században. Mindazonáltal az utókorra maradt fegyverjegyzékek által

¹⁰² Nagy 1910. 423. o. Hasonlóságuk okán vélhetően egy helyről származnak. A tárgycsoport egy részének bemutatása: Zolnay 1971. 44–52. o. A Magyar Nemzeti Múzeum a számszeríjakat Szentimrey Dezsőtől, Jermy Kálmán örököségtől vásárolta. Pálosfalvi 2008. 310–311. o.; Kozák-Kigyóssy 2018. 100. o.

¹⁰³ Köszönettel tartozom Kovács S. Tibornak, a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Tárának tárgigazgató-helyettesének, aki ezen darabok eredetére felhívta a figyelmem és segítette az ott végzett munkám.

¹⁰⁴ Szinyei 1902. 2549. o. A múzeum fegyvergyűjteményét revízió alá vető Kalmár János, azonban a számszeríjakat leíró kartonokon a származási hely rovatban Nagyszebenben jelölte meg.

¹⁰⁵ *Íplic* 2001. 55. o.

¹⁰⁶ Bielz 1933. 32–33. o. Jelenleg ezek a darabok az innsbrucki gyűjteményt magában foglaló bécsi Kunsthistorisches Museumban találhatóak.

¹⁰⁷ Gulyás 2010. 280–281. o.

adott kép korántsem teljes, a darabszámok közti ingadozásokból és esetenként az egyes típusok hiányából egyéb következtetések nem vonhatók le. A Nagyszébenben tárolt tűzfegyverek magas száma további információt jelent: tükrözi a helyi kézműipar, egyúttal a város gazdasági és katonai teljesítőképességét. Ezzel szembesült a XVI. században a katonaviselt humanista, Giovanandrea Gromo zsoldoskapitány is: „...akkora a tüzérség (a városban), hogy elég lenne akár három nagyobb seregnek is, mivel állandóan költenek rá.”¹⁰⁸ Bár a XV. század második felétől a XVI. század közepéig Nagyszébet nem érte oszmán támadás, 1536-ban azonban mégis elesett az I. Ferdinánd és Szapolyai János közti küzdelemben.¹⁰⁹ A vereség lehetséges okainak egyikét talán a tornyokban tárolt hadianyagban érdemes keresni: a XV. század végétől az inventáriumok rendre említést tesznek a lópor mellett a nyilvesszők és lövedékek mennyiségéről is, amelyek (önállóan) nem lehettek elegek egy elhúzódó ostrom megállítására, ugyanakkor egy-egy esetleges oszmán portyára készülve távol tudták volna tartani az ellenséget a falaktól. Ennek felel meg az a kép is, amit Verancsics Antal alkotott a szászok katonai képességéről a XVI. század derekán: „...gyalogsági fegyverzettel élnek, a falak közt a legerősebbek, a mezőn (mezei hadviselésében) könnyen meghátrálnak...”¹¹⁰ Az így kiállított városvédelemben jelentős szerep hárult a céhes polgárookra, így igény keletkezett a fegyverek használatának elsajátítására és gyakorlására is, amire a városvezetés rendszeres jelleggel költött. A lövészeten kezdetben íjat és számszeríjat használtak, amiket hamarosan felváltották a tűzfegyverek, egy új hadtörténeti korszakot jelezvén.

*Különböző típusú kősző közepkori számszeríj nyilvesszők ábrázolása.
Kályhacsempe Jan Filipec váradi és olmützi püspök, magyar és cseh kancellár címerével
(1486–1490) és sárgásvörösre égetett, mázatlan kerámia
(Budapest, Történeti Múzeum, Vármúzeum; MNL OL DL 66 607.
Függőpecsét – azonos címerrel)*

¹⁰⁸ Gromo 2000. 50. o. Ford. Tima Renáta.

¹⁰⁹ Köpeczi 1986. 415. o.; Reicherstorffer 1994. 119. o. Ford. Szabadi István.

¹¹⁰ „...pedestres exercent arma, intra muros fortissimi, in campo facile cedunt...” MHH Ser. II. 1857. 148. o. A szöveghelyet szintén említi: Köpeczi 1986. 340. o.

A Pavese (Setz Tarsche, azaz gyalogsági állópajzs) jellegzetes formája és díszítése.

A tárgy egykor a bécsi városi fegyvertárban volt.

(Őrzési helye: Karlsplatz Museum, Bécs. Inv. Nr. 126. 281 2. Hasonló darab.

Őrzési helye: Karlsplatz Museum, Bécs. Inv. Nr. 126. 105.)

Tűzfegyverekkel és számszerijjal végzett lövészet céltáblára és madárformára „Olaus Magnus Historia de Gentibus Septentrionalibus” című művéből (7. könyv, 15. fejezet, 1555.)

BIBLIOGRÁFIA

- Bartal* 1901. *Bartal Antal*: A magyarországi latinság szótára. Budapest, 1901.
- Benkő* 2002. *Benkő Elek*: Erdély középkori harangjai és bronz keresztelőmedencéi. Budapest, 2002.
- Bielz* 1933. *Julius Bielz*: Aus der Waffensammlung des Barons Brukenthalischen Museum 1. Die Hermannstädter Tartschen. *Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum*, 3. (1933) 32–34. o.
- Bielz* 1934. *Julius Bielz*.: Die Hermannstädter Armbrüste. (Mitteilungen aus dem Baron Bruckenthalischen Museum, Neue Folge 1.) Sibiu, 1934. 37–40. o.
- Boeheim* 1890. *Wendelin Boeheim*: Waffenkunde. Leipzig, 1890.
- Bruckner* 1911. *Bruckner Győző*: A szepesmegyei lövészcéhek élete. *Közlemények Szepes vármegye múltjából*, 3. (1911) 146–173. o.
- Dahinten* 1988. *Otto Dahinten*: Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen. Köln–Wien, 1988.
- Demkó* 1897. *Demkó Kálmán*: Lőcse története I. Lőcse, 1897.
- Demkó* 1980. *Demkó Kálmán*: A felső-magyarországi városok életéről a XV–XVII. században. Budapest, 1890.
- Dömötör* 1964. *Dömötör Tekla*: Naptári ünnepek – népi színjátszás. Budapest, 1964.
- Entz* 1996. *Entz Géza*: Erdély építésze a XIV–XVI. században. Kolozsvár, 1996.
- Göllner* 1979. Geschichte der Deutschen auf dem Gebiete Rumäniens. Hg. *Carl Göllner*. Bukarest, 1979.¹
- Gömöri* 1977. *Gömöri János*: Számszeríjhoz tartozó csontfaragványok. Adatok a számszeríj történetéhez a XV. századi Sopronban. *Soproni Szemle*, 31. (1977) 140–149. o.
- Graus* 2004. *Igor Graus*: A polgár szabadideje. Hogyan töltötték szabadidejüket Besztercebánya polgárai a 16. században? *Történelmi Szemle*, 46. (2004) 1–2 sz. 53–67. o.
- Gromo* 2000. *Giovanandrea Gromo*: Compendium di tutto il regno posseduto dal re Giovanni Transilvano et di tutte le cose notabili d'esso regno. Ford. *Tima Renáta*. In: Fejedelmek, forradalmak, vasutak. Szerk. *Takács Péter*. Debrecen, 2000. 34–175. o.
- Gulyás* 2010. *Gulyás Borbála*: Huszárok Prágában és Innsbruckban, törökök Dreszdában. In: Színlelés és Rejtőzködés. A kora újkori magyar politika szerepjátékai. Szerk. *G. Etényi Nóra – Horn Ildikó*. Budapest, 2010. 273–290. o.
- Hegedűs* 1998. *Hegedűs János*: A középkori számszeríjak öves felhúzókészletei. A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve (1997–1998). Debrecen, 1998.

- Jakab* 1870. *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez. Buda, 1870.
- Kalmár* 1964. *Kalmár János*: A középkori számszeríj. *Technikatörténeti Szemle*, 3. (1964) 97–122. o.
- Kalmár* 1967. *Kalmár János*: Hunyadi Mátyás bécsi hadseregének pajzsai. *Folia Archaeologica*, 18. (1967) 151–195. o.
- Kalmár* 1971. *Kalmár János*: Régi magyar fegyverek. Budapest, 1971.
- Kardos* 1953. *Kardos Tibor*: A magyar vígjáték kezdetei. Emlékkönyv Kodály Zoltán 70. születésnapjára. Szerk. *Szabolcsi Bence*. Budapest, 1953. 133–167. o.
- Kerekes* 1913. *Kerekes György*: Kassa polgársága, ipara és kereskedelme a középkor végén. Budapest, 1913.
- Kovács S.* 2010. *Kovács S. Tibor*: Huszár-fegyverek a 15–17. században. Budapest, 2010.
- Kozák-Kígyóssy* 2018. *Kozák-Kígyóssy Szabolcs László*: Céhek és városvédelem. Számszeríjak és kézi íjak a késő középkori Nagyszébenben. *Micae Medievales*, 7. (2018) 81–101. o.
- Köpeczi* 1986. Erdély története a kezdetektől 1606-ig. I. k. Főszerk. *Köpeczi Béla*. Budapest, 1986.
- MHH Ser. II. 1857. *Verancsics Antal* M. Kir. helytartó, esztergomi érsek össze munkái. I. k. Közli *Szalay László*. (Monumenta Hungariae Historica. Ser. II.) Pest, 1857.
- Mollay* 1982. *Mollay Károly*: Német–magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig. Budapest, 1982.
- Mollay* 1983. *Mollay Károly*: Köszeg 1532. évi ostroma és Sopron. *Soproni Szemle*, 37. (1983) 3. sz. 193–236. o.
- Monica Vlaicu, et alii.* 2003. Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt. Bd. II. Handel und Gewerbe in Hermannstadt und in den Sieben Stühlen: 1224–1579. Hg. *Monica Vlaicu, et alii*. Sibiu, 2003.
- Müller – Gündisch* 1985. *Georg Eduard Müller – Konrad G. Gündisch*: Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Siebenbürgisch-Deutschen Nationsuniversität, 1141–1876. Köln–Wien, 1985.
- Nagy* 1910. *Nagy Géza*: Számszeríjak a Hunyadiak korából. *Archeológiai Értesítő*, 30. (1910) 421–426. o.
- P. Kovács* 2015. *P. Kovács Klára*: Trident és Erdély között. *Korunk*, 26. (2015) 9–16. o.
- Pálosfalvi* 2008. *Pálosfalvi Tamás*: Mátyás király hadserege. (A számszeríjakra vonatkozó részt szerezte *Kovács S. Tibor*.) In: Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a király udvarban 1458–1490. Szerk. *Farbaky Péter*. Budapest, 2008. 310–311. o.

- Rechnungen   Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt in der Sächsischen Nation. Mit Mitteln der Sächsischen Universität, hrsg. von Ausschuss des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. (Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus Sächsischen Archiven I. 1380–1516.) In Commission bei *Franz Michaelis*. Hermannstadt, 1890.
- Reichersdorffer* 1994.   *Georg Reicherstorffer*: Erdély és Moldva leírása, 1550. Ford. *Szabadi István*. Debrecen, 1994.
- Reissenberger* 1899.   *Ludwig Reissenberger*: Über die ehemaligen Befestigungen von Hermannstadt. *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, 29. (1899)
- Schlözer* 1795.   *August Ludwig von Schlözer*: Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Göttingen, 1795.
- Simon* 2011.   *Simon Zsolt*: Die Schässburger Rechnung von 1522. *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 35. (2011) 167–185. o.
- Simon* 2017.   *Simon Zsolt*: Szebeni bérek a középkorban. Cluj-Napoca/Kolozsvár/Klausenburg–700. Szerk. *Lupescu Makó Mária et alii*. Kolozsvár, 2017. Tanulmánykötet kézírata. <http://real.mtak.hu/39821/1/Szebeni%20b%C3%A9rek%20cikk.pdf> (Az utolsó elérés időpontja: 2018. március 14.)
- Skorka* 2005.   *Skorka Renáta*: A céhrendszer kibontakozása. In: A magyar kézművesipar története. Szerk. *Szulovszky János*. Budapest, 2005. 109–145. o.
- Szádeczky* 1913.   *Szádeczky Lajos*: Iparfejlődés és a czéhek története Magyarországon. Budapest, 1913.
- Szende* 2000.   *Szende Katalin*: A magyarországi középkori német nyelvű források kiadásának elvei és gyakorlata. *Fons*, 7. (2000) 49–62. o.
- Szende* 2004.   *Szende Katalin*: Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen. Budapest, 2004.
- Szende* 2006.   *Szende Katalin*: Polgárnak lenni. A polgárjog megszerzésének elve és gyakorlata a késő-középkori Sopronban. In: *Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv*, I. Budapest, 2006. 85–107. o.
- Szinnyei* 1902.   *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái VIII. Budapest, 1902.
- Temesváry* 1992.   *Temesváry Ferenc*: Vadászfegyverek. Budapest, 1992.
- Țiplic* 1997.   *Ioan Marian Țiplic*: Un statut din 1514 al breslei fierarilor din Sibiu. In: *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane din Sibiu*, 4. (1997) 259–263 o.
- Țiplic* 2001.   *Ioan Marian Țiplic*: Breslele producătorilor de arme din Sibiu, Brașov și Cluj secolele XIV–XVI. Sibiu, 2001.
- Töll* 1993.   *Töll László*: A számszeríjról. A Déri múzeum számszeríjai. In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve (1992–1993). 111–163. o.

- Töll* 2009. *Töll László*: A harci vérték története. A nyugati-európai hadviselésben alkalmazott testvédelmi rendszerek fejlődéstörténete a 10. századtól a XVI. század első harmadáig. (Doktori értekezés kézírata, 2009.)
- Töll – Mészáros* 1993. *Töll László – Mészáros László*: Középkori számszeríjak számítógépes modellezése. „Múltunk jövője – az informatika és számítógép alkalmazásáról a régészetben és múzeumi munka egyéb területein” konferencián elhangzott előadás anyaga. Budapest, 1993. (Kézirat.)
- Ujváry* 1980. *Ujváry Zoltán*: Népszokás és népköltészet. In: A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 35. Debrecen, 1980.
- Veress* 1929. *Veress Endre*: Az erdélyi ipari céhek élete. Kolozsvár, 1929.
- Veszprémy* 1993. *Veszprémy László*: A ballista előfordulása Anonymusnál. A számszeríj használatának kezdetei Magyarországon. *Hadtörténeti Közlemények*, 106. (1993) 1. sz. 3–19. o.
- Veszprémy* 2008. *Veszprémy László*: Lovagvilág Magyarországon. Lovagok, keresztetek, hadmérnökök a középkori Magyarországon. Budapest, 2008.
- Williams* 2003. *Alan Williams*: The Knight and the Blast Furnace. Leiden, 2003.
- Winkler* 1921. *Winkler Elemér*: A soproni céhek története a 15–19. században. Sopron, 1921.
- Zimmermann* 1885. *Franz Zimmermann*: Die Nachbarschaften in Hermannstadt. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Stadtverfassung und Verwaltung in Siebenbürgen. (Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde 20.) Hermannstadt, 1885.
- Zolnay* 1971. *Zolnay László*: Vadászat a régi Magyarországon. Budapest, 1971.

Szabolcs László Kozák-Kígyóssy

THE WEAPONRY OF GUILDS IN HERMANNSTADT IN THE 15–16TH CENTURY

(Abstract)

By the time of the late middle ages Hermannstadt (Nagyszeben/Cibium/Sibiu) had significant economical power, in which the local crafts played an important part. In this era the flourishing town faced the threat of raids from the expanding Ottoman Empire. Walls were built and towers were erected: these objects housed the arms, armour and munition necessary for the the defense. Every guild had it's own tower, where stored their weapons. Several inventories remained from the years of 1478, 1492/93, 1508, 1560, 1567, 1575. and from the second part of the 16th century (without exact date). These lists – especially the quantities – of weapons and munition can be considered as objective sources, because the defenders had to rely on them and to know the accurate number their arms in case of a raid. From these documents the spread of firearms can be thraced from the late middle ages. The town ensured that the guild members can use their weapons properly:

in several entries from the account books the magistracy payed for the military trainings (shooting events). There is an example from the 15th century where they use bows for this purpose (bogenschutzen), but later firearms become common. In the inventory of the coach-maker guild in 1508 a target shooting gun (*czyl puchsen*) can be found. From 1507 and 1509 a target shooting guild *czehis sagittariis cum pixidibus*) appears.

Szabolcs László Kozák-Kígyóssy

SCHUTZ DER STADT DURCH ZÜNFTEN IN NAGYSZEBEN (HERMANNSTADT)
IM 15–16. JAHRHUNDERT

(Resümee)

Nagyszében (Hermannstadt) hatte im 15–16. Jahrhundert eine bedeutende wirtschaftliche Rolle inne, bei der dem lokalen Handwerk eine große Bedeutung zukam. Zu diesem Zeitpunkt waren bereits zahlreiche Zünfte in der Stadt bekannt. Auch der Großteil des Schutzes der Stadt war um diese Handwerkskörperschaften organisiert, weil die Zünfte verpflichtet waren, für die Türme entlang der Stadtmauern bzw. die Versorgung mit Kriegsmitteln und Waffen sowie die Lagerung des notwendigen Kriegsmaterials zu sorgen. Es sind mehrere Inventare erhalten geblieben, die die von den Zünften gelagerten Waffen beschreiben. Von diesen können mehrere als Ergänzungen voneinander verstanden werden: Aus dem Jahr 1478 und 1492/93, wobei das Inventar der Wagnerzunft, aufgezichnet im Jahr 1508, mit dem Letzteren in Verbindung gebracht werden kann. Weitere bekannte Zusammenschreibungen stammen aus den Jahren 1560, 1567 und 1575 sowie aus der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts (ohne Datum). Diese bieten einen Einblick in das Instrumentarium der zivilen Selbstverteidigung einer Stadt, wobei die stärker werdende Präsenz der Feuerwaffen auffällig ist. Die Angaben der Inventare können als objektive Zahlen angesehen werden, weil ihre eigene Existenz von einem eventuellen Angriff abhing, das heißt, dass sie wissen mussten, in welcher Menge ihnen Waffen zur Verfügung stehen. Im Urkundenmaterial finden sich dementsprechend auch Korrekturen und Streichungen. In den Zusammenstellungen aus Hermannstadt gibt es auch Beispiele dafür, dass die Stadtführung Geld für Waffenübungen ausgab, dass in der Stadt auch eine Schießzunft tätig war, und das Inventar der Wagnerzunft aus dem Jahr 1508 macht sogar eine Erwähnung über ein Zielgewehr.

Szabolcs László Kozák-Kígyóssy

LE RÔLE DES CORPORATIONS DANS LA DÉFENSE DE LA VILLE DE NAGYSZEBEN
AUX 15ÈME ET 16ÈME SIÈCLES

(Résumé)

Aux 15ème et 16ème siècles, Nagyszében avait un rôle économique important auquel l'artisanat local a beaucoup contribué. À cette époque, la ville comptait déjà de nombreuses corporations. La défense de la ville fut organisée autour de ces corps de métiers qui devaient fournir les matériels de guerre aux tours des murailles encerclant la commune et également

assurer leur stockage. Plusieurs inventaires, dont certains sont complémentaires, furent conservés sur les armes stockées par les corporations. Ils datent de 1478, de 1492–1493 (lié à l'inventaire de 1508 de la corporation des charrons), de 1560, de 1567 et de 1575. Un autre (non daté) fut dressé dans la deuxième moitié du 16ème siècle. Ces inventaires donnent un aperçu des moyens de la protection civile de la ville parmi lesquels les armes à feu occupaient une place prépondérante. Les chiffres peuvent être considérés comme réels, car la ville devait absolument connaître la quantité d'armes disponibles : en cas d'attaque, c'était une question de vie ou de mort. De ce fait, on trouve aussi des ratures et des corrections dans ces documents. Les comptes de Nagyszeben indiquent notamment que la municipalité a financé des exercices de tir et qu'il existait une corporation de tireurs dans la ville. De même, l'inventaire de 1508 de la corporation des charrons fait mention d'un fusil de tir de précision.

Ласло Саболч Козак-Кидьёши

ГИЛЬДЕЙСКАЯ ОБОРОНА ГОРОДА СИБИУ В XV–XVI. ВЕКАХ

(Резюме)

В XV–XVI вв. г. Сибю пользовался значительной экономической ролью, в которой важная роль имела местная ремесленная промышленность. К этому времени в городе известно уже много гильдий ремесленников. Основа хребета обороны города организовалась вокруг этих ремесленных гильдий, поскольку гильдии были обязаны заботиться о башнях, которые окружали стены вокруг поселений, а также о требуемых средствах вооружения и о складировании необходимых военных материалов. Осталось несколько инвентарных списков, описывающих оружие, хранящееся в гильдиях, многое из которых можно интерпретировать как дополнения друг к другу: из 1478-ого, 1492/93-их годов, к этому последнему можно приписать инвентарь гильдии колесного ремесла, зарегистрированного в 1508-ом году, а далее также известны инвентари 1560-ого, 1567-ого, 1575-ого годов и один из второй половины XVI-ого века (в бездатированной форме). Эти списки дают представление об инструментах гражданской самообороны города, где бросается в глаза выдвижение на первый план огнестрельных оружий. Эти данные можно рассматривать как объективные числа, ведь собственная жизнь поселенцев зависла от возможного нападения, поэтому они вынуждены были точно знать количество оружия, которое было в их распоряжении. В сертифицированном материале согласно этому также можно найти исправления и вычеркивания. В отчетах г. Сибю имеются примеры тому, что городское управление тратило на учения с оружием, в городе работала также и оружейная гильдия стрелков, и даже, в инвентаре 1508-ого года упомянуто об одном оружии стрельбы по целевым мишеням.